

Politička participacija mladih u Republici Hrvatskoj

Maljur, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:754855>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

POLITIČKA PARTICIPACIJA MLADIH U REPUBLICI HRVATSKOJ

Diplomski rad

Tina Maljur

Mentorica: Dr. sc. Dinka Čorkalo Biruški

Zagreb, 2021.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 10.6.2021.

Tina Maljur

Sadržaj

UVOD.....	1
Definicija političke participacije	1
Politička participacija mladih u Hrvatskoj	2
Objašnjavanje i predviđanje političke participacije mladih	3
Politički interes	4
Politička samoefikasnost	5
Politička bespomoćnost	6
PROBLEMI I HIPOTEZE	8
METODA	9
Uzorak	9
Postupak	9
Mjerni instrumenti	10
REZULTATI	13
Konstrukcija Skale spremnosti na političku participaciju	13
Predikcija spremnosti na političku participaciju	15
RASPRAVA.....	19
(Re)konceptualizacija političke participacije mladih	19
Predviđanje spremnosti na političku participaciju mladih	22
Praktične implikacije	24
Metodološki nedostaci i ograničenja	25
ZAKLJUČAK.....	27
LITERATURA	28
PRILOZI.....	32
Prilog 1	32
Prilog 2	33
Prilog 3	34
Prilog 4	35
Prilog 5	36

Politička participacija mladih u Republici Hrvatskoj
Youth political participation in The Republic of Croatia
Tina Maljur

Sažetak: Cilj ovoga istraživanja bio je istražiti dimenzionalnost konstrukta političke participacije kod mladih te ispitati na koji način određene psihosocijalne varijable sudjeluju u predikciji spremnosti na političku participaciju mladih i to u slučaju dva društvena pitanja – zaposlenosti mladih i zagađenja okoliša. Istraživanje je provedeno primjenom *online* upitnika, koji je u cijelosti ispunilo 370 sudionika u dobi od 18 do 30 godina. Sudionici su ispunjavali Skalu spremnosti na političku participaciju, Skalu političkog interesa, Skalu političke samoefikasnosti, Skalu političke bespomoćnosti, Skalu povjerenja u političke aktere te Skalu stava o demokraciji. Rezultati istraživanja ukazuju na jednofaktorsku strukturu političke participacije mladih. Osim toga, u predikciji spremnosti na političku participaciju u slučaju oba društvena pitanja značajnim prediktorima pokazali su se spol sudionika, politički interes, politička bespomoćnost i procjena osobne važnosti pojedinoga društvenoga pitanja, dok se u slučaju društvenoga pitanja zaposlenosti mladih značajnim prediktorom pokazalo i obrazovanja oca. Sociodemografske varijable, prijašnja politička participacija i psihosocijalne varijable korištene u ovome istraživanju objašnjavaju ukupno 34.2 % varijance spremnosti na političku participaciju u slučaju društvenoga pitanja zaposlenosti mladih, odnosno 30.2 % varijance u slučaju zagađenja okoliša. Pri tome, psihosocijalne varijable samostalno objašnjavaju 25.6 % varijance spremnosti na političku participaciju u slučaju društvenoga pitanja zaposlenosti mladih, odnosno 23.4 % varijance u slučaju zagađenja okoliša.

Ključne riječi: politička participacija, mladi, politički interes, politička bespomoćnost, politička samoefikasnost

Abstract: The goal of this research was to explore the dimensionality of the political participation construct within youth, and to investigate the role of certain psychosocial variables in the prediction of readiness for political participation of youth. Said problems are examined in the case of two societal issues – youth employment and environmental pollution. The research was conducted via online questionnaire, which was completed in its entirety by 370 participants from 18 to 30 years of age. The participants filled out the following scales: Readiness for Political Participation, Political Interest, Political Self-Efficacy, Political Helplessness, Trust in Political Institutions, and Attitude towards Democracy. The results indicate that one dimension underlies the political participation of youth. Furthermore, in the case of both societal issues examined, statistically significant predictors of readiness for political participation were gender, political interest, political helplessness, and personal importance of a given societal issue. Additionally, in the case of youth employment, education level of the father turned out to be a significant predictor. Sociodemographic variables, previous political participation and psychosocial variables explain in total 34.2 % of variance of readiness for political participation in the case of youth employment, and 30.2 % of variance in the case of environmental pollution, respectively. Moreover, psychosocial variables independently explain 25.6 % of variance of readiness for political participation in the case of youth employment, and 23.4 % of variance in the case of environmental pollution, respectively.

Key words: political participation, youth, political interest, political helplessness, political self-efficacy

UVOD

Definicija političke participacije

Istraživači iz područja politologije, sociologije i socijalne psihologije složiti će se da demokratski sustav, čija je glavna postavka vladavina naroda, ne može funkcionirati ako sam narod nije angažiran oko društveno relevantnih pitanja, no samo određenje pojma političke participacije razlikuje se od autora do autora i to ponajviše ovisno o kontekstu povijesnoga razdoblja unutar kojega su djelovali. Prvotno, politička participacija poistovjećivala se s izbornom participacijom (Brady, 1999; van Deth, 2011; prema Ekman i Amnå, 2012) jer su autori tijekom sedamdesetih godina političko djelovanje uglavnom vezivali uz odabir političkih vođa i odobravanje njihovih politika. Shodno tome, politička participacija tada je definirana kao bilo koja legalna radnja od strane građana, koja direktno utječe na izbor vladajućih i/ili na akcije koje oni poduzimaju (Verba i sur., 1978).

Definicija političke participacije s vremenom postaje opširnija. Istraživači prepoznaju važnost perioda između izbora, u kojemu građani također mogu politički djelovati, pri čemu se u akcije političke participacije ubrajaju i prosvjedi, štrajkovi, bojkoti i druge forme protestnoga ponašanja (Verba i sur., 1978). Teorell i suradnici (2007; prema Ekman i Amnå, 2012) navode i druge oblike političke participacije, koji postaju sve izraženiji, poput doniranja novca za određeni cilj, potpisivanja peticija, volontiranja te kontaktiranja organizacija i političara.

Kao svojevrsan odgovor na proširenje definicije političke participacije, Amnå i Ekman (2012) predlažu kategorizaciju različitih modaliteta participacije, pri čemu se vode definicijom prema kojoj politička participacija uključuje bilo koju mjerljivu aktivnost običnoga građanina, nužno orijentiranu prema cilju, a koja odražava namjeru utjecanja na društveno relevantna zbivanja. Unutar njihovoga modela političke participacije definirane su dvije dimenzije: konvencionalna nasuprot nekonvencionalnoj političkoj participaciji, te individualna nasuprot kolektivnoj razini uključivanja. Dodatno, unutar nekonvencionalnih formi participacije razlikujemo legalne i ilegalne oblike uključivanja. Jedna od najčešćih kritika takvoj kategorizaciji metoda političke participacije jest činjenica da ono što različiti autori smatraju konvencionalnim, odnosno nekonvencionalnim metodama ovisi o autorovom razumijevanju politike, ali i kontekstu istraživanja (Chryssochoou i Barrett, 2017). Tipični primjeri konvencionalnoga

političkog uključivanja su glasanje na izborima, sudjelovanje u izbornim kampanjama, učlanjivanje u političke stranke i kontaktiranje političkih dužnosnika (van Deth, 2001; prema Sairambay, 2020). Ista se ponašanja u literaturi osim konvencionalnih nazivaju i tradicionalnim, legalnim, institucionalnim, normativnim odnosno formalnim načinima političkoga uključivanja. Kovačić i Vrbat (2014) ističu da su, unutar demokratskoga sustava, izbori centralna točka konvencionalne dimenzije političke participacije. Suprotno tome, nekonvencionalna, odnosno neformalna, neinstitucionalna politička participacija uključuje sudjelovanje u prosvjedima, demonstracijama i društvenim pokretima (van Deth, 2001; prema Sairambay, 2020), zatim sudjelovanje u političkim bojkotima, potpisivanje peticija, dijeljenje letaka, građanski neposluš i korištenje nasilja u političke svrhe (Kovačić i Vrbat, 2014). Neinstitucionalne političke aktivnosti često su usmjerene na konkretnu svrhu (eng. *cause oriented*) koja je relevantna za neki aktualni društveni problem (Norris, 2003; Quéniart, 2008; Garcia-Albacete, 2014; Grasso, 2016; prema Ilišin, 2017), pri čemu je cilj neposredno ostvarivanje željenih rezultata (Harris i sur., 2010; prema Ilišin, 2017). U tome slučaju nekonvencionalna participacija uključuje i volonterske aktivnosti te angažman unutar organizacija civilnoga društva, koje su usmjerene upravo na rješavanje partikularnih problema (Norris, 2003; Younnis i Levine, 2009; Flanagan i Levine, 2010; Grasso, 2016; prema Ilišin, 2017).

Pri definiranju političke participacije u suvremenom kontekstu, važno je istaknuti i sve češće korištenje društvenih mreža te interneta općenito kao platformi na kojima se politička akcija planira, a nerijetko i provodi (Sairambay, 2020), a ove suvremene metode političke participacije posebice se ističu u generaciji mladih (Mrakovčić i sur., 2019).

Politička participacija mladih u Hrvatskoj

Podatci o izlaznosti na parlamentarne izbore pouzdani su pokazatelji pada političke participacije u Hrvatskoj. Postotak građana koji je glasao na parlamentarnim izborima u opadanju je od 2011. godine (DIP, 2011; DIP, 2015; DIP, 2016; DIP, 2020). Manja izborna participacija još je izraženija kod mlađih građana, u usporedbi sa starijima, ali i s prijašnjim generacijama mladih u Hrvatskoj (Ilišin, 2017). Jedno od objašnjenja dobnih razlika jest to da je veća participacija građana srednje i starije dobi povezana s duljim vremenskim periodom u kojem se oblikovao obrazac političkog ponašanja i u kojemu je politička participacija internalizirana kao društveno poželjno, normativno ponašanje (Henjak, 2018). Kada je riječ o međugeneracijskim razlikama, Grasso (2016;

prema Ilišin, 2017) ističe da bi one mogle biti i artefakt statističke regresije; tzv. *baby-boom* generacija, koja je na političku scenu stupila 1960-ih godina, zapamćena je po iznadprosječnom političkom aktivizmu, zbog čega svaka naredna generacija ostaje ispod te razine političkog angažmana. Neki autori objašnjenja smanjenoj političkoj participaciji mladih vide u znatno drugačijim uvjetima prelaska u odraslost, koja je odgođena i popraćena visokom razinom nesigurnosti i otežanim prilikama osamostaljenja, zbog čega se mladi okreću individualnim rješenjima prije nego djelovanju na razini sustava (Furlong i Cartmel, 2012; Garcia-Albacete, 2014; Cammaerts i sur., 2016; Grasso, 2016; prema Ilišin, 2017). Osim toga, mladi se u znatno većoj mjeri aktiviraju oko specifičnih problema i tema koje su im osobno relevantne, dok se oko problema na nacionalnoj razini, od kojih ističu primjerice korupciju i nepotizam, nisu spremni uključiti jer ne znaju kako djelovati (Bovan i sur., 2018). Ipak, zapažen je povećan politički angažman mladih preko društvenih mreža kroz tzv. *online* participaciju koja obuhvaća potpisivanje *online* peticija, dijeljenje i komentiranje političkoga sadržaja na osobnim profilima te praćenje objava političkih aktera na društvenim mrežama (Marien i sur., 2010, Sander i Putnam, 2010, Sloam, 2013; Lorenzini, 2015; prema Ilišin, 2017). Iako u literaturi još uvijek postoje previranja oko toga je li *online* participacija zaista vid političke participacije, ne treba zanemariti podatak da se mladi koji su politički aktivni na *online* platformama u većoj mjeri uključuju i na konvencionalne načine (Garcia-Albacete, 2014; prema Ilišin, 2017).

Objašnjavanje i predviđanje političke participacije mladih

Objašnjenja na razini dobnih i međugeneracijskih razlika jesu važna, ali svakako nisu dostatna da bismo razumjeli neosporivo nisku razinu političke participacije mladih, o kojoj svjedoči ne samo manja izlaznost mladih na izbore, već i rjeđe članstvo mladih u političkim strankama, rjeđe potpisivanje peticija, pohađanje javnih okupljanja te kandidiranje za političke pozicije (Mrakovčić i sur., 2019). Chrysochoou i Barrett (2017) ističu da se mladi često osjećaju ignorirani od strane političkih aktera i misle da su njihove brige odbačene kao irelevantne i trivijalne. Percepcija mladih o podzastupljenosti na političkoj sceni konzistentan je nalaz u brojnim istraživanjima (Forbrig, 2005; Henn i sur., 2005; Marsh i sur., 2007; O'Donoghue i Strobel, 2007; Farthing, 2010; Sloam, 2012; Garcia-Albacete, 2014; Bastedo, 2015; Cammaerts i sur., 2016; prema Ilišin, 2017), a potvrđena je u hrvatskome kontekstu (Gvozdanović i sur., 2019). Dodatno, mladi izražavaju izrazito nisku razinu povjerenja u aktere na društvenoj sceni, a većina mladih

nije zadovoljna stanjem demokracije u Hrvatskoj (Ilišin, 2017). Iz navedenih nalaza mogli bismo zaključiti da mladi sebe percipiraju depriviranom društvenom skupinom, barem u vidu prostora kojega njihovi problemi i potrebe zauzimaju na političkoj sceni.

Pri razjašnjavanju motivacijske podloge iza niske političke participacije mladih valja osim spomenutih strukturalnih društvenih čimbenika razmotriti i relevantna psihološka stanja i procese. Šiber (1998) navodi Vroomovu teoriju očekivanja kao najrelevantniju procesnu teoriju motivacije za analizu političkog ponašanja. Vroom (1964) postulira da vjerojatnost pojave određenoga ponašanja ovisi o tri čimbenika: očekivanju, instrumentalnosti i valenciji. U kontekstu političkoga ponašanja, očekivanje se poistovjećuje s Bandurinim konceptom samoefikasnosti, dok se instrumentalnost često operacionalizira preko koncepta političke bespomoćnosti (Levy i Akiva, 2019). Valencija, kao treći element Vroomove teorije motivacije, se unutar političkog konteksta poistovjećuje s političkim interesom (Levy i Akiva, 2019). Sukladno tome, upravo su varijable političkog interesa, političke bespomoćnosti i političke samoefikasnosti često korišteni psihološki prediktori političkog ponašanja (Leighley i Vedlitz, 1999; Stromback i Shehata, 2010; Becker, 2005; Campbell i sur., 1954; Guyton, 1988; Hope i Jagers, 2014; prema Levy i Akiva, 2019).

Politički interes

Politički interes definiran je kao stupanj u kojem politika potiče nečiju znatiželju, odnosno stupanj u kojem ljudi obraćaju pozornost na politiku (Martín i van Deth, 2007; prema Šerek i sur., 2017). Russo i Statin (2017; prema Chryssochoou i Barrett, 2017) navode kako se razina političkog interesa stabilizira u ranoj odrasloj dobi, što potvrđuju i nalazi Priora (2010; prema Levy i Akiva, 2019). Istraživanja o razini političkog interesa mladih u Hrvatskoj pokazuju prilično konzistentne rezultate; Ilišin i Spajić-Vrkaš (2013; prema Kovačić i Vrbat, 2014) navode podatak o 54% mladih koji izjavljuju da nemaju nikakvog interesa za politiku, što potvrđuje i istraživanje Gvozdanić i suradnika (2019). Kada govorimo o psihološkim aspektima političke participacije, politički interes najčešće je korišten prediktor (Soler-i-Martí, 2014). Levy i Akiva (2019) utvrdili su da se politički interes pokazao najboljim prediktorom očekivane političke participacije, s višom prediktivnom moći od varijabli političke bespomoćnosti i političke samoefikasnosti. Razina interesa za politiku u nekim istraživanjima operacionalizira se na nešto drugačiji način. U svome istraživanju provedenome u europskom kontekstu, Dahl i suradnici

(2018) koriste pojam politička apatija kako bi izrazili manjak želje i motivacije za iskazivanje interesa za politiku (Fox, 2015; prema Dahl i sur., 2018). Politička apatija izraženija je među mlađim generacijama, a zabilježeno je i da su današnji mladi u većoj mjeri apatični spram politike od prijašnjih generacija mladih (Bennett, 2000; Henn i sur., 2005; prema Dahl i sur., 2018). Međutim, postoji mogućnost da su niske razine interesa za politiku koje bilježimo kod današnjih generacija mladih zapravo artefakt mjerenja, s obzirom na to da se politički interes najčešće ispituje jednostavnim česticama koje zahvaćaju generalni interes za politiku. Upitani o konkretnim društvenim pitanjima i problemima, mladi iskazuju veći interes, koji se pokazao značajnim prediktorom nekih oblika aktivizma (Soler-i-Martí, 2014). Sukladno tome, kvalitativno istraživanje Bovana i suradnika (2018) provedeno na uzorku mladih Hrvata potvrđuje kako su mladi usmjereni na pragmatičnu prilagodbu okolini kako bi ostvarili vlastite individualne ciljeve, ne mareći pritom odviše za globalne probleme. Svakako ostaje pomalo nejasno možemo li interes mladih za određena pitanja od osobne relevantnosti, a koja se dotiču javne sfere, zaista tumačiti kao vid političkoga interesa ili se zapravo radi o partikularnim interesima pojedinca.

Politička samoefikasnost

Koncept političke samoefikasnosti temelji se na Bandurinom konceptu samoefikasnosti (Bandura, 1997). Politička samoefikasnost percipirana je razina vlastite kompetentnosti za razumijevanje politike i djelovanje u političkom kontekstu (Miller, Miller i Schneider, 1980; prema Levy, 2013). Shodno tome, razina političke samoefikasnosti ovisi o percipiranoj sposobnosti pojedinca da razumije koncepte koji se koriste u političkome kontekstu i o sposobnosti izvođenja određenih politički relevantnih radnji (Weiss, 2020). Tijekom adolescencije i rane odrasle dobi politička samoefikasnost se razvija, najviše razine dostiže u srednjoj i kasnoj odrasloj dobi, nakon čega blago opada (Campbell i sur, 1954; Wu, 2003; prema Levy i Akiva, 2019). Istraživanje Turjačanin i suradnika (2017) provedeno na uzorku mladih iz Republike Srpske pokazuje osrednju razinu političke samoefikasnosti, a mladi su u najvećoj mjeri uvjereni u svoju sposobnost informiranja i utjecanja na druge ljude, dok su u najmanjoj mjeri uvjereni u svoju sposobnost kritičkog praćenja rada političkih predstavnika. O povezanosti političke samoefikasnosti i političke participacije mladih svjedoče rezultati brojnih studija (Balch, 1974; Shaffer, 1981; Finkel, 1985; Verba i sur., 1997; Norris i sur., 2004; prema Šerek i

sur., 2017; Levy i Akiva, 2019), no obrazac i interpretacije same povezanosti i nisu sasvim konzistentni. Dio istraživanja (Franc i sur., 2007; Mannarini i sur., 2008; Turjačanin i sur., 2017) pokazuje da je politička samoefikasnost značajan prediktor određenih oblika političkoga uključivanja. Međutim, određeni autori ističu kako je odnos političke samoefikasnosti i političke participacije dvosmjernan – građani koji sebe percipiraju politički sposobnima će se uključiti, a kroz političko djelovanje razvijat će i učvršćivati svoje kompetencije, pri čemu njihova percipirana samoefikasnost raste (Verba i sur., 1997). U recentnijoj se literaturi istražuju moderacijski modeli predikcije političke participacije koji uključuju političku samoefikasnost i politički interes. Levy i Akiva (2019) izvještavaju o značajnom moderacijskom modelu unutar kojega se interakcija utjecaja političkoga interesa i političke samoefikasnosti pokazala značajnim prediktorom očekivane političke participacije u budućnosti, dok Reichert (2018) izvještava o moderacijskom efektu političkog interesa na odnos političke samoefikasnosti i vjerojatnosti učlanjivanja u političke stranke, pri čemu je politička samoefikasnost pozitivan prediktor vjerojatnosti učlanjenja u političke stranke samo kod sudionika s visokim političkim interesom.

Politička bespomoćnost

Neovisno o osobnome interesu i bez obzira na vlastite napore koje je pojedinac u mogućnosti uložiti, on neće poduzeti određeno ponašanje ukoliko se osjeća bespomoćnim (Šiber, 1998). U ovome kontekstu govorimo o političkoj bespomoćnosti koja se u suvremenoj literaturi češće istražuje pod okvirom koncepta eksternalne političke efikasnosti, pri čemu je bespomoćnost manjak same efikasnosti. Eksternalna politička efikasnost definirana je kao percipirani učinak koji individualne i kolektivne akcije političkoga uključivanja imaju na društvo (Chrysochoou i Barrett, 2017). Eksternalna politička efikasnost je, prema tome, ovisna o percipiranoj responzivnosti sustava, te o uvjerenju da političari i nadležne institucije slušaju i reagiraju na uključenost građana (Niemi i sur., 1991; Morrell, 2005; Caprara i sur., 2009; prema Šerek i sur., 2017). O razini političke bespomoćnosti mladih u Hrvatskoj govori niz istraživanja (Ilišin, 2007; prema Ilišin 2017), prema kojima se bilježi porast političke bespomoćnosti mladih i to ponajviše na razini lokalnoj razini. Prema rezultatima međunarodnoga istraživanja *European Social Survey* (ESS), politička bespomoćnost se, uz politički interes, pokazala naj snažnijim i najkonzistentnijim prediktorom političke participacije, kako

konvencionalne, tako i nekonvencionalne (Chrysochoou i Barrett, 2017). Nadalje, politička bespomoćnost je također uvrštena u neke medijacijske i moderacijske modele, pa je tako na uzorku mladih Nijemaca i Belgijanaca utvrđeno da je politička bespomoćnost medijator odnosa prijašnje političke participacije i namjere političkog uključivanja u budućnosti (Born i sur., 2015; prema Chrysochoou i Barrett, 2017.) S obzirom na to da odnos političke bespomoćnosti i političke participacije zapravo i nije sasvim jasan, Zimmerman (1989; prema Mannarini i sur., 2008) predlaže sveobuhvatan okvir unutar kojega objašnjava različita politička ponašanja kao ishode na temelju kombinacija razina političke bespomoćnosti i političke samoefikasnosti. Prema njegovoj teoriji, visoko politički samoefikasne osobe koje percipiraju da će njihov trud uroditi plodom će se u najvećoj mjeri uključivati u razne konvencionalne oblike političkog djelovanja (primjerice, glasanje na izborima), dok će se visoko samoefikasni pojedinci, koji ipak ne vjeruju da je politička scena responzivna na njihove zahtjeve, politički uključivati na nekonvencionalne načine (primjerice, sudjelovanjem u prosvjedima). Nadalje, pojedinci koji percipiraju da nisu kompetentni za sudjelovanje u politici, a doživljaju su kako institucije adekvatno odgovaraju na potrebe građana iskazivat će konformistička ponašanja, dok će nisko samoefikasni pojedinci koji se također osjećaju potpuno politički bespomoćno ispoljavati indiferentan stav i ponašanje prema politici.

Navedeni rezultati o slaboj političkoj participaciji mladih, nezainteresiranosti za politiku, percepciji podzastupljenosti u političkom diskursu, niskim razinama povjerenja u institucije i opadajućoj razini samoprocijenjene umješnosti za djelovanje na političkoj sceni, kao i percepciji zatvorenosti političkog sustava za promjene inicirane od strane građana, isprva nas navode na podosta pesimističan zaključak o mladima kao apatičnoj društvenoj skupini koja je od politike odustala. Međutim, u posljednje je vrijeme sve više popularizirana nešto optimističnija ideja o diversifikaciji političke participacije, odnosno o proširenju definicije političke participacije koja je nužna zbog promjena u načinu na koji se mladi odlučuju uključiti. Norris (2004; prema Mrakovčić i sur., 2019) postavlja teoriju evolucije političkog aktivizma, čija je glavna teza da mladi ne žele puku korekciju trenutnih društvenih problema, već teže potpunoj transformaciji društva koja se ne može postići tradicionalnim metodama političkog uključivanja. Postavlja se pitanje je li dosadašnjim istraživanjima političke uključenosti mladih uopće zahvaćen koncept političke uključenosti kakvom ju mladi shvaćaju i koju prakticiraju.

Shodno tome, cilj ovoga rada je istražiti konstrukt političke participacije kod mladih, pri čemu smo vođeni idejom o pluralizaciji oblika političke participacije, što znači da polazimo od šire definicije političke participacije koja uključuje i konvencionalne i nekonvencionalne metode političkoga uključivanja. Dodatno, cilj je ispitati na koji način su određeni stavovi i obilježja, koji se uobičajeno koriste u istraživanjima političke participacije, povezani s novim oblicima političkoga uključivanja mladih.

PROBLEMI I HIPOTEZE

Problem 1: Provjeriti dimenzionalnost Skale spremnosti na političku participaciju mladih.

Hipoteza 1: Pretpostavlja se dvodimenzionalna struktura spremnosti na političku participaciju mladih, pri čemu razlikujemo dimenzije konvencionalne i nekonvencionalne političke participacije.

Problem 2: Ispitati doprinos varijabli političkoga interesa, političke samoefikasnosti, političke bespomoćnosti, stava prema demokraciji, povjerenja u političke aktere te osobne važnosti društvenoga problema u predikciji spremnosti na političku participaciju.

Hipoteza 2: Očekuje se značajan doprinos varijabli političkoga interesa, političke samoefikasnosti, političke bespomoćnosti, stava prema demokraciji, povjerenja u političke aktere te osobne važnosti društvenoga problema u predikciji spremnosti na političku participaciju i to tako da će spremniji na političku participaciju biti mladi izraženijega političkoga interesa i političke samoefikasnosti, kojima je relevantno društveno pitanje važnije, koji imaju pozitivniji stav prema demokraciji i koji više vjeruju političkim akterima, te osjećaju manju političku bespomoćnosti.

METODA

Uzorak

U istraživanju su sudjelovala 542 sudionika. Uzorak je prigodan, a jedini uvjet za sudjelovanje u istraživanju bila je dob sudionika (od 18 do 30 godina), jer smo željeli obuhvatiti populaciju mladih. Konačan uzorak na kojemu su provedene analize sastavljen je od 370 sudionika koji su upitnik ispunili u cijelosti te koji udovoljavaju uvjetu dobnoga raspona. Prosječna dob sudionika je $M = 23.24$ ($SD = 3.191$). Broj muškaraca koji je sudjelovao u istraživanju je 152 (41.1%), a broj žena 216 (58.4%), dok se dvoje sudionika (0.5%) nije željelo izjasniti o spolu. Ostali podatci o sociodemografskim karakteristikama sudionika prikazani su u tablici 1.

Tablica 1

Podatci o sociodemografskim karakteristikama sudionika (N=370)

		Frekvencija	Postotak (%)
Veličina mjesta u kojem je proveden najveći dio života	do 5000 stanovnika	61	16.5
	5001-10 000 stanovnika	37	10
	10 001- 50 000 stanovnika	59	15.9
	50 001- 100 000 stanovnika	19	5.1
	više od 100 000 stanovnika	41	11.1
	grad Zagreb	153	41.4
Životni standard obitelji	Ispod prosjeka	27	7.3
	Prosječan	222	60
	Iznad prosjeka	113	30.5
	Znatno iznad prosjeka	8	2.2
Radni status	Učenik/ca	3	0.8
	Student/ica	237	64.1
	Nezaposlen/a	35	9.5
	Zaposlen/a	95	25.7
Najviši završeni stupanj obrazovanja	Nezavršena ili završena osnovna škola	9	2.4
	Završena srednja škola	167	45.1
	Preddiplomski studij	115	31.1
	Diplomski studij	78	21.1
	Poslijediplomski doktorski ili specijalistički studij	1	0.3

Postupak

Istraživanje je provedeno krajem travnja i početkom svibnja 2020. godine primjenom *online* upitnika kreiranoga pomoću *LimeSurvey* servisa. Poveznica na upitnik podijeljena je na društvenim mrežama, preko osobnih korisničkih profila na *Facebooku* i *Instagramu*, no i u grupama na *Facebooku* u koje je učlanjen velik broj aktivnih članova. Osim toga, poveznica je poslana na elektroničke adrese 128 udruga i organizacija

civilnoga društva koje okupljaju mlade članove, s molbom da proslijede upitnik svojim članovima. Objava na društvenim mrežama kao i elektronska poruka sadržavale su molbu za sudjelovanje u istraživanju, navedena je i tema istraživanja, svrha prikupljanja podataka te su istaknuti potrebni uvjeti za sudjelovanje u istraživanju.

Mjerni instrumenti

Online upitnik sastojao se od tri skupine pitanja; prvo su prikupljeni podatci o sociodemografskim karakteristikama sudionika, potom su uslijedila pitanja o spremnosti na političku participaciju, a posljednju kategoriju čine pitanja o dosadašnjoj političkoj participaciji, političkome interesu, političkoj samoefikasnosti, političkoj bespomoćnosti, povjerenju u političke aktere te čestice koje ispituju stav o demokraciji u Republici Hrvatskoj.

Sociodemografski podatci koji su prikupljeni su informacije o dobi, spolu, veličini mjesta u kojemu je proveden najveći dio života te trenutnome radnom statusu. Socioekonomski status sudionika ispitan je česticom o subjektivnoj procjeni životnoga standarda obitelji, a prikupljeni su i podatci o najvišem završenom stupnju obrazovanja sudionika, kao i najvišem završenom stupnju obrazovanja majke i oca.

Spremnost na političku participaciju. U svrhu ispitivanja spremnosti na političku participaciju odabrana su dva društvena problema; zaposlenost mladih i zagađenje okoliša, pod pretpostavkom da je zaposlenost mladima osobno relevantna tema, s obzirom na to da bi se potencijalne posljedice političkog uključivanja izravno odrazile na kvalitetu života pojedinca, dok je zagađenje okoliša tema oko koje je također moguće politički se uključiti, što je do izražaja posebice došlo u periodu popularnosti pokreta *Školski štrajk za klimu*, unutar kojega se uključila upravo populacija mladih, no posljedice političkoga angažmana oko takvoga društvenog pitanja nisu u toj mjeri izravno vidljive u životu pojedinca i njegovih svakodnevnih ishoda, već je riječ o povoljnijoj kvaliteti življenja na globalnoj razini. Dakle, distinkcija društvenih problema zaposlenosti mladih i zagađenja okoliša trebala bi odražavati razliku između partikularnih interesa i raširenih globalnih problema. Pretpostavka o tome percipiraju li mladi zaista navedene društvene probleme na opisani način provjerena je pitanjima „Koliko je pitanje zaposlenosti mladih Vama osobno važno?“, odnosno „Koliko je pitanje zagađenja okoliša Vama osobno važno?“, pri čemu su sudionici odgovarali na skali Likertova tipa s pet uporišnih točaka

gdje je oznaka 1 označavala odgovor „Izrazito nevažno.“, a oznaka 5 odgovor „Izrazito važno“.

Nakon pitanja o procjeni osobne važnosti uslijedila je skala od 16 čestica kojima je ispitivana spremnost na političku participaciju. Čestice su odabrane slijedeći teoriju Ekmana i Amnae (2012), pri čemu se nastojalo zahvatiti dvije dimenzije političke participacije – konvencionalnu i nekonvencionalnu. Konvencionalne aktivnosti su one koje može poduzeti građanin u svrhu djelovanja usmjerenog ka rješavanju nekog društvenog pitanja, a koje su predviđene kao metode djelovanja unutar demokratskog političkog sustava; često su ovakve akcije legalno opisane, tj. postoje procedure ili pravilnici prema kojima se izvode. Nekonvencionalne metode nisu strukturalno ugrađene u postojeći politički sustav, a mogu biti i ilegalne. U svrhu zahvaćanja ovih dimenzija kreirano je po 8 čestica za svaku dimenziju, a one su zatim primijenjene za svaki društveni problem zasebno (zaposlenost mladih i zagađenje okoliša). Konkretno, postavljeno je pitanje u kojoj mjeri je sudionik spreman poduzeti svaku od navedenih akcija kako bi se riješili izazovi zaposlenosti mladih, odnosno zagađenja okoliša, a svoje odgovore sudionici su izražavali na skali Likertova tipa s 4 uporišne točke od 1 – „Sigurno to ne bih napravio/la“ do 4 – „Sigurno bih to napravio/la“. Prilozi 1 i 2 prikazuju čestice Skale.

Kako bi se ispitala prijašnja politička participacija mladih korištena je jedna čestica; „Jeste li glasali na posljednjim predsjedničkim izborima?“, pri čemu su ponuđeni odgovori bili „Da“ i „Ne“.

Skala političkog interesa korištena je kao mjera interesa pojedinca za politička i društvena zbivanja, a djelomično je preuzeta iz istraživanja Dahla i suradnika (2018) provedenoga u europskome kontekstu te je prevedena na hrvatski jezik. Sastoji se od dvije čestice: „Koliko ste zainteresirani za politiku?“ i „Koliko ste zainteresirani za aktualna društvena zbivanja?“, pri čemu je u istraživanju Dahla i suradnika (2018) korištena i čestica kojom je obuhvaćen interes za teme vezane uz politiku Europske unije, a koja zbog svoje irelevantnosti nije korištena u ovome istraživanju. Preporuke su autora koji istražuju konstrukt političkog interesa da se on obuhvati sa što manje čestica, što direktnijom mjerom, odnosno da se izbjegavaju mjere s više indikatora koji bi mogli zahvaćati i različite motivacijske procese i ciljeve (van Deth i Elff, 2000; prema Russo i Stattin, 2017). Sudionici su stupanj vlastitoga političkoga interesa izražavali na skali Likertovog tipa s 4 uporišne točke od 1 – „Izrazito nezainteresiran/a“ do 4 – „Izrazito

zainteresiran/a“. Ukupan rezultat na Skali političkog interesa izračunat je kao prosječna vrijednost procjena na dvjema česticama, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu političkoga interesa. Raspon rezultata je od 1 do 4. Kao mjera pouzdanosti izračunat je Spearman-Brownov koeficijent, prema preporuci Eisinga i suradnika (2013), kao najprimjereniji koeficijent pouzdanosti za skale od dvije čestice, te on iznosi $r_{12} = .78$.

Skala političke samoefikasnosti korištena je kao mjera osobnoga uvjerenja pojedinca da je u stanju djelovati u političkoj sferi kroz osobnu uključenost i efikasnu upotrebu vlastitih znanja i vještina. Preuzeta je u cijelosti iz istraživanja Levy i Akive (2019) te prevedena na hrvatski jezik. Sastoji se od pet čestica, od kojih su neke: „Razumijem važna politička pitanja s kojima se suočava Hrvatska.“ te „Mogu jasno argumentirati stajališta o različitim političkim pitanjima.“. Sudionici su svoje slaganje s česticama izražavali na skali Likertova tipa s 5 uporišnih točaka od 1 – „U potpunosti se ne slažem.“ do 5 – „U potpunosti se slažem.“. Ukupan rezultat izračunat je kao prosječna vrijednost pet čestica, pri čemu je jedna čestica obrnuto bodovana. Viši rezultat ukazuje na veću razinu samoprocijenjene političke samoefikasnosti. Koeficijent unutarnje konzistencije izražen Cronbachovom α iznosi $\alpha = .88$, što upućuje na zadovoljavajuću pouzdanost.

Skala političke bespomoćnosti korištena je kao mjera osobnoga doživljaja pojedinca o nemogućnosti njegova utjecaja na politička zbivanja i odluke unutar Hrvatske. Četiri čestice preuzete su iz Skale bespomoćnosti Rottera i suradnika (1966; prema Neal i Groat, 1974). Čestice su prevedene na hrvatski jezik i prilagođene našem kontekstu. Neke od čestica su: „Malo je toga što osoba poput mene može učiniti kako bi se poboljšalo stanje u Hrvatskoj.“ te „Prosječan građanin može utjecati na odluke Hrvatskog sabora“, a stupanj slaganja s ponuđenim tvrdnjama sudionici su izražavali na skali Likertova tipa od 1 – „U potpunosti se ne slažem.“ do 5 – „U potpunosti se slažem.“. Ukupni rezultat izračunat je kao prosječna vrijednost četiri čestice, pri čemu su obrnuto kodirani odgovori na dvije čestice. Viši rezultat na ovoj skali ukazuje na izraženiji doživljaj vlastite političke bespomoćnosti kod pojedinaca. Provjera pouzdanosti metodom unutarnje konzistencije ukazuje na adekvatnu pouzdanost skale, uz Cronbachovu α vrijednost $\alpha = .83$.

Skala povjerenja u političke aktere djelomično je preuzeta iz istraživanja Ilišin i suradnika (2017). Sadrži 9 čestica koje se referiraju na određene institucije (Hrvatski

sabor, Vlada Republike Hrvatske, Predsjednik, pravosuđe, političari, političke stranke, organizacije civilnoga društva, lokalna vlast i mediji), pri čemu sudionici procjenjuju stupanj u kojemu vjeruju svakoj od navedenih institucija koristeći skalu Likertova tipa od 1 – „Potpuno ne vjerujem.“ do 5 – „Potpuno vjerujem.“. Ukupan rezultat formiran je kao prosječna vrijednost devet čestica, a viši rezultat ukazuje na veći stupanj povjerenja u institucije. Pouzdanost izražena Cronbachovim α koeficijentom iznosi $\alpha = .84$, što ukazuje na zadovoljavajuću pouzdanost mjere.

Skala stava o demokraciji sadrži dvije čestice, po uzoru na istraživanje Pavlovića (2010). Autor navodi kako se kod sudionika nerijetko zamjećuje tendencija socijalno poželjnoga odgovaranja kada se ispituju stavovi prema demokraciji, i to u smjeru pretjeranoga slaganja s tvrdnjama. Zato je dobro ispitivati relativan stav prema demokraciji uspoređujući ju sa suprotnim oblikom vladavine (Pavlović, 2012). Tvrdnje korištene u ovome istraživanju su: „Demokratski politički sustav je najbolji način upravljanja za Republiku Hrvatsku.“ i „Snažan vođa koji će vladati bez parlamenta je najbolji način upravljanja za Republiku Hrvatsku.“, pri čemu su sudionici iskazivali stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama na skali Likertova tipa od 1 – „U potpunosti se ne slažem.“ do 5 – „U potpunosti se slažem.“. Ukupan rezultat formiran je kao zbroj vrijednosti stupnja slaganja s česticom o demokraciji i obrnuto rekodiranih vrijednosti stupnja slaganja s česticom o snažnome vođi. Viši rezultat ukazuje na pozitivniji stav o demokraciji kao načinu upravljanja Republikom Hrvatskoj, u odnosu na više autokratsko uređenje države. Pouzdanost skale izražena preko Spearman-Brownovog koeficijenta iznosi $r_{12} = .66$, što je u skladu s istraživanjima Pavlovića (2010; 2012) te prema autoru ukazuje na prihvatljivu razinu pouzdanosti s obzirom da se skala sastoji od samo dvije čestice.

REZULTATI

Obrada podataka provedena je u računalnom programu SPSS 25.0 (*Statistical Package for the Social Sciences*), te u programu *RStudio* koji koristi programski jezik *R*.

Konstrukcija Skale spremnosti na političku participaciju

Kako bismo ispitali dimenzionalnost Skale spremnosti na političku participaciju, sve su faktorske analize provedene zasebno za svaki od društvenih problema – zaposlenost mladih i zagađenje okoliša. Najprije je provedena eksploratorna faktorska

analiza prema modelu zajedničkih faktora, koristeći kosokutnu *oblimin* rotaciju, s očekivana 2 faktora. Dvofaktorsko rješenje, s očekivanim dimenzijama konvencionalne i nekonvencionalne političke participacije, nije se pokazalo plauzibilnim iz nekoliko razloga. Uvidom u matrice faktorskoga sklopa vezane za oba društvena problema, prikazane u Prilogu 3, razvidno je kako su gotovo sve čestice zasićene prvim faktorom, osim tri čestice koje su zasićene isključivo drugim faktorom. Nadalje, dobiveno faktorsko rješenje narušava pravilo jednostavne strukture, prema kojemu bi čestice trebale biti zasićene samo jednim faktorom kako bi interpretacija dobivenih faktora bila što jasnija. Osim toga, dvije ekstrahirane dimenzije političke participacije imaju relativno visoku korelaciju ($r(368) = .59$; $p < .001$ u slučaju društvenoga pitanja zaposlenosti mladih, $r(368) = .64$; $p < .001$ u slučaju zagađenja okoliša), što potencijalno ipak upućuje na zajedničku dimenziju u podlozi.

Kako bismo ispitali je li u primjerenije Skalu spremnosti na političku participaciju tumačiti kao jednodimenzionalnu, proveli smo konfirmatornu faktorsku analizu, koristeći DWLS (*diagonally weighted least squares*) metodu za procjenu parametara, koju preporuča Muthén (1993; prema Rhemtulla i sur., 2012) kao najprimjereniju za tretman kategorijalnih varijabli, s dobrim statističkim pokazateljima čak i u radu s podacima koji značajno odstupaju od normalne distribucije. Analiza je provedena na ukupno 15 čestica, pri čemu je čestica „Sudjelovao/la bih u nasilnome prosvjedu“ izbačena jer su rezultati prethodno provedene eksploratorne analize pokazali da nije zasićena ni jednim ekstrahiranim faktorom. Tablica 2 prikazuje parametre pristajanja modela podacima, a zasićenost čestica ekstrahiranim faktorom prikazana je u Prilogu 4.

Tablica 2

Pokazatelji pristajanja modela podacima dobiveni na temelju konfirmatornih analiza provedenih na česticama Skale spremnosti na političku participaciju

Društveno pitanje	χ^2 (df)	RMSEA	CFI
Zaposlenost mladih	176.2* (90)	.051	.985
Zagađenje okoliša	178.963* (90)	.052	.989

Legenda: * $p < .001$

RMSEA – Root Mean Square Error of Approximation; CFI – Comparative Fit Index

Očekivano, vrijednost hi-kvadrat testa zbog svoje statističke značajnosti navela bi nas na zaključak da model ne pristaje dobro podacima. Međutim, rezultat hi-kvadrat testa potrebno je interpretirati s oprezom jer zbog dovoljno velikoga uzorka lako dolazi do

pogreške tipa 1, kada hi-kvadrat ispada statistički značajan čak i uz postojanje minornih razlika u matricama kovarijanci, koje statistički gledano možda i jesu značajne, no nisu od praktičnog ni teorijskog značaja (West i sur., 1995; prema Chen i sur., 2005). Iz toga su razloga prikazana dva dodatna pokazatelja pristajanja modela podacima (*RMSEA* i *CFI*), prema preporuci Hua i Bentlera (1998; prema Chen i sur., 2005). Pokazatelj *RMSEA*, prema konvenciji, ukazuje na zadovoljavajuće podudaranje modela i podataka. (Browne i Cudeck, 1993; prema Kline, 2005). Isto potvrđuje i pokazatelj *CFI* (Hu i Bentler, 1999; prema Kline, 2005). Kao dodatan pokazatelj primjerenosti jednofaktorskoga rješenja mogu nam poslužiti vrijednosti unutarnje konzistencije ovih 15 čestica, izražene prema Cronbachovom α koeficijentu; u slučaju društvenoga pitanja zaposlenosti mladih ta vrijednost iznosi $\alpha = .90$, dok u slučaju zagađenja okoliša vrijednost iznosi $\alpha = .93$. Na temelju navedenih pokazatelja odlučujemo u daljnjim analizama koristiti 15 čestica kao mjeru opće političke participacije mladih.

Predikcija spremnosti na političku participaciju

U svrhu ispitivanja drugoga problema ovoga istraživanja najprije je provedena deskriptivna analiza varijabli. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, maksimalne i minimalne opažene vrijednosti na varijablama te mjere simetričnosti (eng. *skewness*) i zakrivljenosti (eng. *kurtosis*) distribucija varijabli prikazani su u tablici 3. Jedina varijabla koja nedostaje u tablici 3 jest ona o prijašnjoj političkoj participaciji, odnosno varijabla izlaska na posljednje predsjedničke izbore, jer je to dihotomna varijabla; 78.1 % sudionika je glasalo na predsjedničkim izborima. S obzirom na to da se vrijednosti mjera simetričnosti i zakrivljenosti kreću u rasponu graničnih vrijednosti od -3 do 3 (Kline, 2005), možemo zaključiti da su varijable relativno normalno distribuirane, što potvrđuje i vizualna inspekcija distribucija rezultata tih varijabli. Izuzetak su varijable koje predstavljaju procjene osobne važnosti pojedinoga društvenog problema. Radi se zapravo o dvije čestice iz upitnika na kojima je većina sudionika davala ekstremne odgovore, zbog čega su distribucije rezultata izrazito negativno asimetrične. Dodatno, vrijednosti mjere zakrivljenosti, koje su za obje čestice veće od 3, ukazuju na to da se radi o leptokurtičnim distribucijama rezultata (Bowen i Guo, 2011). Nadalje, uvidom u korelacijsku matricu varijabli korištenih u istraživanju, prikazanu u Prilogu 5, uočavamo visoku korelaciju varijabli političkoga interesa i političke samoefikasnosti. Međutim, VIF (*variance inflation factor*) statistik nije ni blizu vrijednosti 10 ni kod jedne čestice, što se prema

Klineu (2005) smatra graničnom vrijednosti koja bi ukazivala na probleme s kolinearnosti. Temeljem VIF pokazatelja i oslonivši se na dosadašnje nalaze o značajnoj prediktivnosti i jedne i druge varijable u slučaju predviđanja spremnosti na političku participaciju, odlučujemo provesti analizu s obje varijable.

Tablica 3

Deskriptivna statistika varijabli korištenih u istraživanju (N=370)

Varijable	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>S</i>	<i>K</i>
Procjena osobne važnosti društvenog pitanja zaposlenosti mladih	4.36	0.950	1	5	-1.797	3.196
Procjena osobne važnosti društvenog pitanja zagađenja okoliša	4.29	0.893	1	5	-1.755	3.674
Politički interes	2.81	0.746	1	4	-0.048	-0.560
Politička samoeфикаsnost	3.49	0.962	1	5	-0.403	-0.487
Politička bespomoćnost	2.96	1.030	1	5	0.023	-0.681
Povjerenje u institucije	2.33	0.613	1	5	-0.004	0.039
Stav o demokraciji	7.57	1.943	2	10	-0.645	-0.133
Spremnost na opću političku participaciju oko problema zaposlenosti mladih	2.34	0.584	1	4	0.016	-0.342
Spremnost na opću političku participaciju oko problema zagađenja okoliša	2.41	0.676	1	4	0.025	-0.571

Legenda: N – broj ispitanika; M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; S – mjera simetričnosti (eng. skewness); K – mjera zakrivljenosti (eng. kurtosis)

Hijerarhijska regresijska analiza provedena je u svrhu ispitivanja doprinosa varijabli osobne važnosti društvenoga pitanja, zatim političkoga interesa, samoeфикаsnosti i bespomoćnosti te povjerenja u institucije i stava o demokraciji u predviđanju spremnosti na opću političku participaciju oko problema zaposlenosti mladih i zagađenja okoliša. Provedene su dvije zasebne hijerarhijske regresijske analize – jedna u kojoj je kriterij spremnost na participaciju oko društvenoga pitanja zaposlenosti mladih, a druga oko zagađenja okoliša. Obje analize provedene su u tri koraka; u prvome koraku su kao prediktori uvedene sociodemografske varijable, s obzirom na to da ih je dobro kontrolirati u ispitivanju društveno relevantnih ponašanja. U drugome koraku dodana je varijabla prijašnje političke participacije, koju predstavlja pitanje o tome je li sudionik izašao na posljednje predsjedničke izbore, s obzirom na to da se pokazalo kako je prijašnje ponašanje relevantan prediktor budućega planiranog ponašanja. U trećemu koraku dodane su varijable čiji nas aditivni doprinos u objašnjavanju spremnosti na političku

participaciju zapravo zanima, a koje su i navedene ranije. U tablici 4 prikazani su rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza.

Tablica 4

Rezultati hijerarhijskih linearnih regresijskih analiza s kriterijem spremnosti na političku participaciju oko društvenoga pitanja zaposlenosti mladih, odnosno kriterijem spremnosti na političku participaciju oko društvenoga problema zagađenja okoliša (N=353).

	Zaposlenost mladih			Zagađenje okoliša		
	1. korak	2. korak	3. korak	1. korak	2. korak	3. korak
	β			β		
Dob	.02	.008	-.016	.007	.001	-.037
Spol	-.218*	-.208*	-.245*	-.219*	-.213*	-.205*
Životni standard obitelji	.041	.023	-.034	.039	.03	-.006
Najviši završeni stupanj obrazovanja	-.061	-.058	-.033	-.087	-.086	-.036
Najviši završeni stupanj obrazovanja majke	-.03	-.028	.026	-.01	-.009	.019
Najviši završeni stupanj obrazovanja oca	-.097	-.102	-.115***	-.066	-.068	-.072
Izlazak na posljednje predsjedničke izbore	-	.138**	.035	-	.069	.015
Procjena osobne važnosti društvenog pitanja	-	-	.213*	-	-	.331*
Politički interes	-	-	.384*	-	-	.248*
Politička samoeфикаsnost	-	-	-.02	-	-	-.005
Politička bespomoćnost	-	-	-.185*	-	-	-.161*
Povjerenje u institucije	-	-	.006	-	-	.03
Stav o demokraciji	-	-	-.088	-	-	-.082
<i>F</i>	4.169*	4.632*	13.542*	3.891*	3.589*	11.29*
<i>df</i>	6, 352	7, 352	13, 352	6, 352	7, 352	13, 352
<i>R</i>	.26	.293	.585	.251	.261	.55
<i>R</i> ²	.067	.086	.342	.063	.068	.302
ΔR^2	-	.018	.256	-	.005	.234
ΔF	-	6.975**	21.966*	-	1.728	18.97*
<i>df</i> (ΔF)	-	1, 345	6, 339	-	1, 345	6, 339

Legenda: * $p < .001$, ** $p < .01$, *** $p < .05$.

Spol: 0 – ženski; 1 – muški

β – standardizirani beta koeficijenti prediktora u regresijskome modelu; *F* – vrijednost *F*-omjera; *df* – stupnjevi slobode *F*-omjera; *R* – koeficijent multiple korelacije; *R*² – koeficijent multiple determinacije; *R*²_{prilagođeni} – prilagođeni koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 – promjena u koeficijentu multiple determinacije između pojedinih koraka regresije; ΔF – *F*-omjer promjene pristajanja pojedinoga regresijskog modela

Varijabloma korištenima u ovome istraživanju objašnjeno je ukupno 34.2% varijance kriterija spremnosti na opću participaciju u slučaju pitanja zaposlenosti mladih, a u slučaju zagađenja okoliša, taj postotak iznosi 30.2%. Od sociodemografskih varijabli u ulozi prediktora u prvom koraku hijerarhijske analize statistički značajnima pokazala

se samo varijabla spola, i to u slučaju oba društvena pitanja, pri čemu žene u većoj mjeri od muškaraca izražavaju spremnost na političku participaciju. U drugome koraku dolazi do različitih rezultata ovisno o tome o kojemu se društvenom problemu radi. Naime, u slučaju zaposlenosti mladih prijašnja politička participacija pokazala se statistički značajnim prediktorom, pri čemu su oni sudionici koji su glasali na posljednjim predsjedničkim izborima u većoj mjeri iskazivali spremnost na političko uključivanje i u budućnosti, dok u slučaju društvenoga problema zagađenja okoliša isti prediktor nije statistički značajan. Shodno toj razlici, razlika u koeficijentu multiple determinacije između prvoga i drugoga koraka pokazala se statistički značajnom u slučaju društvenog problema zaposlenosti mladih, dok u slučaju zagađenja okoliša to nije slučaj s obzirom na to da prijašnja politička participacija nema samostalan doprinos u objašnjavanju varijance kriterija spremnosti na političku participaciju. Ipak, u obzir treba uzeti da je u slučaju društvenoga problema zaposlenosti mladih razlika u postotku objašnjene varijance kriterija između prvoga i drugoga koraka 1.8%, što znači da smo, pridruživši prediktor prethodnoga političkoga angažmana sociodemografskim varijablama uspjeli dodatno objasniti zaista neznatan postotak kriterija, a takav zaključak dodatno potvrđuje nalaz o neznačajnosti prediktora izlaska na predsjedničke izbore u slučaju predviđanja spremnosti na političku participaciju oko problema zagađenja okoliša. Na posljetku, u trećemu koraku uvodimo varijable na koje bismo mogli gledati kao određene psihosocijalne odrednice političke participacije, a u kojoj mjeri one to zaista i jesu pokazuje podatak o postotku objašnjene varijance – u slučaju društvenoga problema zaposlenosti mladih korišteni set varijabli objašnjava 34.2% varijance kriterija, što je 25.6% više nego kada bismo spremnost na političku participaciju predviđali isključivo na temelju sociodemografskih varijabli i prethodnoga angažmana. Podatci vezani uz društveno pitanje zagađenja okoliša odražavaju isto stanje, pri čemu je postotak objašnjene varijance kriterija 30.2%, što je 23.4% više nego na temelju varijabli uvrštenih u drugom koraku. U slučaju oba društvena pitanja, varijable dodane u trećemu koraku koje su se pokazale značajnim prediktorima su procjena osobne važnosti društvenoga pitanja, politički interes i politička bespomoćnost. Standardizirani beta koeficijenti vidljivi u tablici 4 ukazuju na to kako su sudionici u većoj mjeri spremni na političku participaciju ako društvenome problemu oko kojega je potrebno angažirati se pridaju veliku osobnu važnost. Uz to, pojedinci koji iskazuju veće razine političkoga interesa bit

će spremniji politički se uključiti, kao i pojedinci koji iskazuju niže razine političke bespomoćnosti. Varijable političke samoefikasnosti, povjerenja u institucije i stava o demokraciji konzistentno se ne pokazuju značajnim prediktorima političke participacije, ni za društveni problem zaposlenosti mladi, kao ni za zagađenje okoliša. Važno je istaknuti da je varijabla političke samoefikasnosti visoko kolinearna s varijablom političkoga interesa, što je moglo utjecati na rezultate analize. Također, u slučaju političkoga angažmana oko društvenoga problema zaposlenosti mladih, u trećemu se koraku ističe još jedna sociodemografska varijabla kao značajan prediktor spremnosti na političku participaciju, a to je varijabla najvišega završenog stupnja obrazovanja oca i to tako da pojedinci čiji su očevi završili niže razine obrazovanja iskazuju veću spremnost na političku participaciju.

RASPRAVA

(Re)konceptualizacija političke participacije mladih

Kako bismo ispitali primjerenost donošenja zaključaka o političkoj participaciji mladih, najprije je bilo potrebno ispitati jesmo li instrumentom kojim smo ju pokušali izmjeriti to uspješno i učinili. Štoviše, prvotna pretpostavka bila je ta da smo konstruiranom skalom zahvatili dvije različite dimenzije političke participacije mladih; konvencionalnu i nekonvencionalnu dimenziju. Međutim, provedene faktorske analize pokazale su da čestice ipak ne odražavaju postojanje dvaju distinktivnih faktora političke participacije, već ukazuju na postojanje jedne dimenzije. Konfirmatornom faktorskom analizom utvrđeno je kako je petnaest čestica, od prvotnih šesnaest, zasićeno faktorom koji obuhvaća širi spektar različitih načina na koje pojedinac može pokušati djelovati na svoju društvenu zbilju, na koje se može politički uključiti, pri čemu metode sežu od onih konvencionalnijih, više institucionaliziranih poput uključivanja u rad političkih stranaka, pa do manje institucionaliziranih kao što je sudjelovanje u mirnome prosvjedu. Dakle, dobivena faktorska struktura skale podupire ideju o tome kako, kada govorimo o političkoj participaciji mladih, zapravo ne možemo jasno razlikovati konvencionalne od nekonvencionalnih metoda. Postojanje jednoga faktora političke participacije u podlozi petnaest čestica skale ukazuje na potencijalnu pluralizaciju metoda političkoga uključivanja kod mladih, prije nego pribjegavanje nekonvencionalnima, odnosno udaljavanje od konvencionalnih metoda. Možemo reći da razlika između navedenih metoda u današnjemu kontekstu postaje manje jasna, što potvrđuju i nalazi nekih

istraživanja koji govore u prilog tome da dihotimizacija metoda političkoga uključivanja zapravo vodi do nerazumijevanja odnosa mladih prema politici (Farthing, 2010; prema Ilišin, 2017). Mlađe generacije su sklone kombinirati tradicionalne i nove oblike participacije (Ilišin, 2017), što je i odraz svojevrstne prilagodbe na kompleksna društvena previranja koja obično zahtijevaju raznolik angažman (Chrysochoou i Barrett, 2017). Štoviše, postavlja se pitanje koliko je uopće opravdano u istraživanjima s mladima koristiti termine poput nekonvencionalne političke participacije, s obzirom na to da su radnje potpisivanja peticije ili sudjelovanja u protestu danas uvelike prihvatljivije i raširenije nego prije (Sairambay, 2020), što čini kategorizaciju prema dimenziji konvencionalnosti zastarjelom i neosjetljivom na socijalni kontekst. Osim toga, određeni autori ističu kako u literaturi ne postoji jasan konsenzus o definiciji i obimu kategorija političke participacije, no ono što se sustavno događa jest definiranje konvencionalne participacije kao vrlo uske kategorije, dok se u nekonvencionalne metode ubraja mnogo više ponašanja, u toj mjeri da ona gotovo da postaje kategorija „ostalo“ (Akram i sur., 2014; Linssen i sur., 2011; Riley i sur., 2013; van Deth, 2001; prema Kaim, 2021). Zbog poteškoća u određenju jednoznačne kategorizacije političkoga ponašanja, u recentnijoj literaturi javlja se ideja o kategoriji alternativne političke participacije. Kaim (2021) definira alternativnu političku participaciju na razmeđu redukcionističke podjele političkoga djelovanja na ona konvencionalna i nekonvencionalna, te u prilog tezi o tome kako razlika između tih kategorija postaje sve nejasnija kao posljedica pluralizacije repertoara političkoga djelovanja. Istovremeno, Kaim (2021) ne odbacuje u potpunosti kategorizaciju na konvencionalne i nekonvencionalne metode, već teži preciznijoj definiciji navedenih kategorija, i to tako da uvodi jasne kriterije kategorizacije ponašanja. Ključna točka Kaimove (2021) revizije modela političke participacije jest upravo u ideji da sva ponašanja koja ne možemo jednoznačno okarakterizirati kao konvencionalna, odnosno nekonvencionalna, jesu zapravo ponašanja alternativne političke participacije. Takvim pristupom, autor potiče na inkluzivnost pri proučavanju političkoga ponašanja. Ipak, inkluzivnost nas u ovome slučaju može dovesti i do pretjerivanja. Van Deth (2001; prema Sairambay, 2020) tako navodi čak 70 tipova aktivnosti političkoga uključivanja, što Sairambay (2020) smatra neprimjerenim jer dovodi do još veće konfuzije u akademskoj zajednici.

Kada bismo se, u kontekstu rasprave o tome što koncept političke participacije zaista obuhvaća, vratili na našu konstruiranu skalu, mogli bismo izvući i drugačiji zaključak o dimenzionalnosti toga koncepta. Drugim riječima, možda distinkcija između konvencionalnih i nekonvencionalnih metoda u realnosti i postoji, no konkretne čestice korištene u ovome istraživanju nisu takve dvije dimenzije jasno zahvatile. S obzirom na to da smo se pri konstruiranju skale vodili definicijom političke participacije koja nalaže da participativna ponašanja za namjeru imaju utjecati na političke odluke, ishode političkih institucija ili njihovih struktura, zanemarili smo čitav niz metoda uključivanja koje nisu neposredno utjecajne, a koje poglavito uključuju digitalnu participaciju, kakvu mladi u sve većoj mjeri prakticiraju (Chrysochoou i Barrett, 2017). Istraživanje Cohena i suradnika na mladim Amerikancima (2012; prema Chrysochoou i Barrett, 2017) pokazalo je kako se 41% sudionika uključilo u *online* aktivnosti poput dijeljenja političkih vijesti, pokretanja nove političke grupe na društvenoj mreži ili pisanja bloga političkoga sadržaja. Određena doza skepticizma i dalje postoji pri svrstavanju navedenih ponašanja u sferu političke participacije, no važno je istaknuti da se digitalnim metodama češće koriste mladi nižega socioekonomskoga statusa te pripadnici manjinskih skupina, a objašnjenje tomu je činjenica da takve aktivnosti zahtijevaju manje resursa, a omogućavaju i anonimnost koja je mladima važna s obzirom na to da visoko vrednuju na koji ih način okolina percipira (Cohen i sur., 2012; prema Chrysochoou i Barrett, 2017). Osim toga, istraživanja provedena u našem kontekstu pokazuju da je *online* angažman prijelazna etapa ka političkome uključivanju u realnome svijetu (Ilišin, 2017), što nas navodi i na promišljanje o tome je li politička participacija samo čin ili bismo ju trebali promatrati kao proces.

Mnoga su pitanja još uvijek otvorena kada je riječ o konceptualizaciji političke participacije. Jasniju sliku o tome što je politička participacija za mlade i na koje načine se oni uključuju bismo mogli oformiti koristeći kvalitativnu metodologiju istraživanja, poglavito fokusne grupe ili dubinske intervjuje. Kada bismo mladima postavili otvoreno pitanje o tome što za njih predstavlja politička participacija, svakako bismo jasnije mogli odrediti razlikuju li oni, i u kojoj mjeri, određene modalitete participacije te koje metode prevladavaju u njihovoj generaciji. Osim toga, u svrhu provjere predložene faktorske strukture skale političke participacije konstruirane u sklopu ovoga rada, potrebno je provesti križnu validaciju na različitim uzorcima mladih ljudi, ali i u ispitivanju drugih

društveno relevantnih problema, odnosno potrebno je pitati se s kakvim političkim pitanjima se mladi uopće susreću u danom trenutku i u danom prostoru te kako na njih odgovaraju (Chrysochoou i Barrett, 2017).

Predviđanje spremnosti na političku participaciju mladih

Nakon što smo konstruirali mjeru spremnosti mladih na opću političku participaciju, valja odgovoriti na drugi problema ovoga istraživanja koji se odnosi na utvrđivanje doprinosa varijabli osobne važnosti društvenoga problema, političkoga interesa, političke samoefikasnosti, političke bespomoćnosti, stava prema demokraciji te povjerenja u političke aktere u predikciji spremnosti na participaciju. Provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize, u kojima su korišteni isti prediktori postepeno uvedeni u analizu kroz tri koraka, pri čemu je u jednoj analizi korišten kriterij spremnosti na opću političku participaciju oko društvenoga problema zaposlenosti mladih, a u drugoj je analizi korišten kriterij spremnosti na opću političku participaciju oko društvenoga problema zagađenja okoliša. Rezultati tih analiza u interpretacijskom su smislu zapravo vrlo slični te, u svrhu jasnoće teksta, nema potrebe da se u daljnjoj raspravi referiramo na svaki problem posebno. Ipak, određene razlike u rezultatima koje postoje bit će istaknute.

Od sociodemografskih varijabli se u prvome koraku kao jedini značajan prediktor spremnosti na opću političku participaciju pokazala varijabla spola, pri čemu su žene iskazivale veću spremnost na participaciju. Dosadašnja istraživanja pokazala su kako žene u većoj mjeri glasaju na izborima i spremnije su prikupljati novac ili potpise za određeni cilj, dok su muškarci u većoj mjeri nego žene skloni kandidirati se za određene političke položaje i blokirati promet u znak protesta (Hooghe i Stolle, 2004, prema Osman i sur., 2019). Sukladno tome, istraživanje provedeno na hrvatskome uzorku pokazalo je kako razlike u spremnosti na političku participaciju između muškaraca i žena postoje isključivo kada se radi o humanitarnome angažmanu gdje se također u većoj mjeri uključuju žene (Ilišin, 2017). Čini se kako razlike po spolu zapravo samo reproduciraju usvojene rodne uloge i očekivanja o muškarcima kao dominantnima i sklonima konfrontaciji, odnosno ženama kao pomagački orijentiranima (Eckstein i sur., 2012, prema Osman i sur., 2019). Međutim, u našem slučaju bi valjalo provjeriti proizlaze li razlike po spolu u spremnosti na političku participaciju iz specifičnosti odabranih društvenih problema, odnosno percipiraju li žene i muškarci na jednak način društvene

probleme zaposlenosti mladih i zagađenja okoliša i čini li to zapravo spol značajnim prediktorom.

U sljedećemu koraku regresijske analize pokazalo se kako prijašnja politička participacija ujedno predviđa i višu spremnost na buduću političku participaciju, no samo u slučaju društvenoga problema zaposlenosti mladih, pri čemu je postotak objašnjene varijance kriterija povrh one koju objašnjavaju sociodemografske varijable nešto niži od 2%, što svakako nije mnogo. Uz to, isti se prediktor nije pokazao statistički značajnim u slučaju društvenoga pitanja zagađenja okoliša. Navedeno bi nas moglo navesti na optimističnu misao o tome kako izlazak na izbore ne može najbolje predvidjeti spremnost na opće političko uključivanje, a s obzirom na to da je statistika izlaznosti mladih na izbore poražavajuća, mogli bismo se nadati da ona nužno ne podrazumijeva apstinenciju od političkoga uključivanja. Riječima Chrysochooua i Barretta (2017), mladi nisu nužno indiferentni, nego odbijaju trenutačne političke opcije koje ne zadovoljavaju njihove potrebe. Ipak, treba biti oprezan i s takvim zaključcima dok se isto ne utvrdi i za izlazak na parlamentarne, lokalne te izbore za europski parlament, a ne samo predsjedničke izbore koje je zahvaćao korišteni prediktor.

U posljednjemu, trećem koraku regresijske analize uvedene su određene psihološke odrednice političke participacije. Iako se sve nisu pokazale statistički značajnim prediktorima spremnosti na političku participaciju, valja istaknuti da objašnjavaju dodatnu četvrtinu varijance kriterija, povrh sociodemografskih varijabli i prijašnjega političkog angažmana. Zanimljivo je da se u slučaju društvenoga problema zaposlenosti mladih i varijabla obrazovanja oca pokazala značajnim prediktorom spremnosti na participaciju i to tako da su u pravilu spremniji djelovati sudionici manje obrazovanih očeva, što je već dobiven nalaz u hrvatskome kontekstu i objašnjava se tako da ti mladi teže smanjenju nejednakosti između privilegiranih i nepriviligiranih članova društva te su općenito više socijalno osviješteni, zbog čega bi potencijalno i bili spremniji djelovati (Gvozdanović i sur., 2019).

Značajnim prediktorima spremnosti na opću političku participaciju u slučaju oba društvena pitanja pokazale su se varijable procjene osobne važnosti određenoga društvenog pitanja, političkoga interesa i političke bespomoćnosti. U kontekstu ranije opisane Vroomove teorije motivacije (1964), osobna važnost problema i politički interes odraz su komponente valencije, a politička bespomoćnost predstavlja komponentu

očekivanja, iz čega proizlazi da će spremnost na opći politički angažman biti veća u slučaju kada je potrebno aktivirati se oko društvenoga pitanja koje mladi procjenjuju osobno važnim, čemu pogoduje i izraženiji politički interes pojedinca te uvjerenje da će poduzete akcije uroditi plodom, odnosno da mladi zaista imaju utjecaja na političke ishode u društvu. Očekivali bismo i da će politička samoefikasnost, kao odraz treće komponente Vroomove teorije, značajno doprinijeti objašnjavanju kriterija, no čini se kako je taj odnos ipak kompleksniji, što potvrđuje i istraživanje Borna i suradnika (2015, prema Chrysochoou i Barrett, 2017) u kojemu je politička samoefikasnost medijator između prijašnje političke participacije i spremnosti na participaciju u budućnosti, a u istraživanju Hopea (2016, prema Chrysochoou i Barrett, 2017) se politička samoefikasnost pokazala moderatorom odnosa između socijalne odgovornosti i političke participacije, pri čemu je povezanost snažnija kod mladih koji se percipiraju više sposobnima za sudjelovanje u političkim aktivnostima. Ipak, u našem istraživanju mladi su izrazili nešto višu razinu političke samoefikasnosti od prosječne, pa bismo u ovome slučaju mogli izvući i jedan pomalo pesimističan zaključak – unatoč tome što mladi vjeruju da posjeduju vještine i sposobnosti za politički angažman, sama spremnost na političko uključivanje neće ovisiti o osobnoj samoefikasnosti, već o percepciji (ne)efikasnosti samoga sustava. Točnije, sve i da smatraju da imaju kapaciteta djelovati, odluku o tome uključiti se ili ne prevagnut će osjećaj da se njihove akcije neće odraziti na stanje u društvu.

Praktične implikacije

Praktične implikacije ovoga istraživanja sežu u dva smjera. Na razini akademske zajednice svakako se ističe potreba za daljnjim razvojem političke psihologije, ali i za interdisciplinarnim pristupom ovome širokom području. Potrebno je provoditi daljnja istraživanja te sistematizirati postojeća saznanja o političkome ponašanju, čemu psihologija može dati značajan doprinos kreiranjem i validacijom mjernih instrumenata, razumijevanjem kompleksnih psiholoških procesa u podlozi, koji se pokazuju važnim prediktorima političkoga sudjelovanja, te primjenom odgovarajuće metodologije. Drugo područje primjene rezultata ovoga istraživanja je poticanje na političko uključivanje mladih. Da bi mladi sudjelovali u demokratskim procesima i koristili sustav kako bi utjecali na promjene u društvu, trebaju raspolagati znanjima, vještinama i stavovima o demokraciji kao političkome poretku – to su temeljni stupovi političkoga obrazovanja

(Patrick, 1977, prema Kovačić i Vrbat, 2014). Adolescencija je vrijeme kada se društveni stavovi utemeljuju i konsolidiraju (Osman i sur., 2019), zbog čega je neupitna važnost postojanja nekoga oblika građanskoga odgoja i obrazovanja u obaveznom kurikulumu. Međutim, izostanak sustavnoga obrazovanja o ulozi, pravima i odgovornostima građana nije izgovor da iste ne razvijamo na neizravne načine. Pokazalo se da školski kontekst, koji obuhvaća školsku klimu, stil poučavanja te otvoren pristup dijalogu o političkim temama, jasno utječe na razvoj političkoga interesa (Osman i sur., 2019), koji povećava vjerojatnost političke involviranosti mladih, a neke od metoda kojima se koriste učitelji su simulacije donošenja zakona te otvorene rasprave o relevantnim političkim temama i problemima (Levy i Akiva, 2019). Izvan okvira formalnoga obrazovanja, sudjelovanje mladih moglo bi se potaknuti i osnivanjem organizacija za mlade (eng. *youth organisations*), što se zapravo odnosi na jačanje civilnoga društva (Chrysochoou i Barrett, 2017). Projekti koje provode takve organizacije često se odnose na osnaživanje mladih te stvaranje mobilizacijskoga potencijala za sudjelovanje u stvaranju pravednijega i inkluzivnijeg društva, kao i na poticanje mladih da budu autonomni aktivni građani. Ipak, ovo istraživanje potencijalno ukazuje na važnu zamku u poticanju razvoja građanskih kompetencija kod mladih u Hrvatskoj, a ta je da percepcija mladih o samoeфикаsnosti ne doprinosi vjerojatnosti njihova političkoga uključivanja. Prepreka većim razinama aktiviteta kod mladih jest zapravo njihova percepcija neresponzivnoga sustava, oni ne vide smisao u političkoj participaciji ako ona u konačnici ne mijenja ništa. Optimisti bi ovdje istaknuli da je takav stav dio političke kulture mladih, koja je podložna promjeni i razvoju (Almon i Verba, 2000; prema Ilišin, 2017). Međutim, ostaje otvoreno pitanje o tome je li percepcija političke bespomoćnosti mladih samo percepcija ili je bespomoćnost zaista ukorijenjena u naš trenutačni politički sustav.

Metodološki nedostaci i ograničenja

Kao i u svakome istraživanju, određene metodološke odluke mogle su utjecati na kvalitetu provedbe i zaključaka koje donosimo na temelju podataka. Jedna potencijalno problematična karakteristika ovoga nacrtu jest pitanje mjerenja, u tome smislu da su sudionici odgovarali na istih 16 čestica o spremnosti na političku participaciju za dva odvojena društvena pitanja, što je moglo dovesti do osipanja ispitanika kroz upitnik zbog zamora. Primjerenije je bilo postaviti primjerice otvoreno pitanje o tome koji društveni problem sudionici smatraju važnim ili im ponuditi odabir jednoga društvenoga pitanja s

liste vezano uz koje bi potom davali svoje odgovore o političkoj participaciji. Time bismo izbjegli i prejudiciranja o tome koji društveni problem mladi smatraju više, a koji manje osobno važnim. Obzirom da su analize pokazale kako mladi percipiraju obilježja vlastite zaposlenosti i probleme zagađenja okoliša podjednako važnima, nismo bili u mogućnosti donositi zaključke o tome postoje li neke razlike u spremnosti na političku participaciju obzirom na različite društvene probleme s kojima se mladi suočavaju, no ipak su nam odabrani društveni problemi koristili u svrhu generalizacije valjanosti konstruiranog instrumenta – Skale političke participacije. Ono što bi također moglo riješiti problem o prejudiciranju toga kakvi su mladi, koji su problemi s kojima se suočavaju i koje metode političke participacije odabiru te u kojoj mjeri, jest korištenje kvalitativne metodologije, poglavito fokusnih grupa ili čak korištenje određenih metoda simulacije u kojoj bi zadatak sudionika bio djelovati politički. Kvalitativnom metodologijom mogli bismo doznati i koje su dodatne varijable povezane sa spremnošću na političku participaciju, a koje smo u ovome istraživanju izostavili, poput političkoga znanja, zadovoljstva trenutnim stanjem demokracije u Hrvatskoj, uloge socijalizacije, kako kod kuće, tako i među vršnjacima, te doprinosa ideologije pojedinca i drugih identitetskih obilježja.

U okviru procesa prikupljanja podataka moglo je doći i do samoselekcije ispitanika, što je posebno problematično u slučaju da su mladi s višim generalnim interesom za političke teme odabirali sudjelovati u istraživanju koje se tim temama i bavi, a tim više što je dio sudionika bio regrutiran na poziv udruga koje okupljaju mlade. Zbog toga bi uzorak mogao biti pristran jer možemo pretpostaviti da samo članstvo u udruzi već ukazuje na izraženiju razinu političkoga interesa za razliku od nekakve opće populacije mladih. Međutim, kad je sama ciljna populacija u pitanju, nailazimo i na problem uopće generalizacije zaključaka na opću populaciju mladih jer oni nisu „monolitna“ skupina (Ilišin, 2017), njihovi identiteti su kompleksni i fragmentirani te bi se buduća istraživanja trebala usmjeriti na sekvencioniranje uzorka mladih pa bi tako, primjerice, mogli istraživati političku participaciju studenata odvojeno od nezaposlenih mladih, zatim mladih koji žive na ruralnim područjima za razliku od mladih koji žive u gradovima, a zanimljivo bi bilo proučiti i obrasce političke participacije mladih u regijama Hrvatske gdje je prisutan značajan broj pripadnika pojedine nacionalne manjine, s obzirom na to da neka istraživanja pokazuju kako mladi koji žive u multikulturalnim

zajednicama u većoj mjeri sudjeluju u političkim ponašanjima, a češće i raspravljaju o političkim temama (Osman i sur., 2019).

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga istraživanja bio je istražiti načine na koje su mladi spremni politički se uključiti, kao i utvrditi koje psihološke odrednice pridonose predviđanju spremnosti mladih na politički angažman. Pokazalo se da je obrazac političkoga uključivanja mladih kompleksan i ne može se odrediti dvjema dimenzijama obično korištenima u dosadašnjoj literaturi – konvencionalnom i nekonvencionalnom participacijom, već dolazi do pluralizacije metoda političkoga uključivanja.

Što se psiholoških odrednica političke participacije tiče, pokazalo se kako su mladi spremniji politički se uključiti što im je viši općeniti interes za politiku te kada određeni društveni problem percipiraju osobno važnim. Osim toga, mladi koji vjeruju da će čin političkoga uključivanja zaista dovesti do promjena u društvu također će biti spremniji participirati.

Zaključno, težnja jasnoj kategorizaciji u svrhu razvoja snažnog teorijskoga okvira kojim bi se objasnilo političko ponašanje mladih u jednu nas ruku udaljava od njegova razumijevanja. U pokušaju shvaćanja što za mlade uopće znači politički se uključiti i koje su odrednice participacije, istraživači češće mlade postavljaju u pasivnu ulogu sudionika u istraživanjima, prejudicirajući o tome koje su metode participacije prisutne u toj generaciji, ali i o tome da je uopće moguće generalizirati na cjelokupnu generaciju. Mladi bi, sa svom kompleksnošću svojih identiteta u razvoju, vjerojatno ponudili jasniji odgovor o tome što za njih znači politička participacija, kada bi o tome bili otvoreno upitani.

LITERATURA

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co.
- Bovan, K., Kovačić, M., i Vučković, M. (2018). Being mainstream, being radical: how do young people understand radicalism in Croatia. *Šolsko polje*, 29(5-6), 59-83.
- Bowen, N. K., i Guo, S. (2011). *Structural equation modeling*. Oxford University Press.
- Chen, F. F., Sousa, K. H., i West, S. G. (2005). Teacher's corner: Testing measurement invariance of second-order factor models. *Structural equation modeling*, 12(3), 471-492. https://doi.org/10.1207/s15328007sem1203_7
- Chrysochoou, X., i Barrett, M. (2017). Civic and political engagement in youth. *Zeitschrift für Psychologie*, 225(4), 291-301. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000312>
- Dahl, V., Amnå, E., Banaji, S., Landberg, M., Šerek, J., Ribeiro, N., Beilmann, M., Pavlopoulos, V. i Zani, B. (2018). Apathy or alienation? Political passivity among youths across eight European Union countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(3), 284-301. <https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1404985>
- Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. (2011). *Konačni službeni rezultati izbora za zastupnike u Hrvatski sabor*. https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/Izbori_izvjesca/konacni_sluzbeni_rezultati_2011.pdf
- Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. (2015). *Izvješće o provedenim izborima za zastupnike u Hrvatski sabor 2015*. https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/Izbori_izvjesca/Izvjesce_o_provedenim_izborima_Sabor_2015.pdf
- Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. (2016). *Izvješće o provedenim izborima za zastupnike u Hrvatski sabor 2016*. https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/Izbori_izvjesca/Izvjesce_o_provedenim_izborima_Sabor_2016.pdf
- Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. (2020). *Izvješće o provedenim izborima za zastupnike u Hrvatski sabor 2020*. https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/2020/Izbori_za_zastupnike_u_HS/Izvj%e%20C5%A1%C4%87e%20o%20provedenim%20izborima%20za%20zastupnike%20u%20Hrvatski%20sabor%202020.pdf
- Eisinga, R., Te Grotenhuis, M., & Pelzer, B. (2013). The reliability of a two-item scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown?. *International journal of public health*, 58(4), 637-642. <https://doi.org/10.1007/s00038-012-0416-3>

- Ekman, J., i Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22(3), 283-300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
- Franc, R., Šakić, V., i Maričić, J. (2007). Građanski aktivizam u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 16(1-2 (87-88)), 111-132.
- Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N. i Kovačić, M. (2019). *Youth Study Croatia 2018/2019*. Friedrich-Ebert-Stiftung e. V.
- Henjak, A. (2018). Nose li parlamentarni izbori 2015. i 2016. godine promjenu političkih rascjepa u Hrvatskoj?. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 27(3), 383-406.
- Ilišin, V., i Spajčić Vrkaš, V. (2017). *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Institut za društvena istraživanja.
- Kaim, M. (2021). Rethinking Modes of Political Participation. *Democratic Theory*, 8(1), 50-70. <https://doi.org/10.3167/dt.2021.080104>
- Kline, R. B. (2005). *Methodology in the social sciences. Principles and practice of structural equation modeling (2nd ed.)*. Guilford Press.
- Kovačić, M., i Vrbat, I. (2014). „Znam da ništa ne znam “: politička kompetencija i politička participacija među mladima u Zagrebu. *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, 7(1), 56-76.
- Levy, B. L. (2013). An empirical exploration of factors related to adolescents' political efficacy. *Educational Psychology*, 33(3), 357-390.
- Levy, B. L., i Akiva, T. (2019). Motivating political participation among youth: An analysis of factors related to adolescents' political engagement. *Political Psychology*, 40(5), 1039-1055. <https://doi.org/10.1080/01443410.2013.772774>
- Mannarini, T., Legittimo, M., i Talò, C. (2008). Determinants of social and political participation among youth. A preliminary study. *Psicología política*. 36, 95–117.
- Morrell, M. E. (2003). Survey and experimental evidence for a reliable and valid measure of internal political efficacy. *The Public Opinion Quarterly*, 67(4), 589-602. <https://doi.org/10.1086/378965>
- Mrakovčić, M., Boneta, Ž. i Ivković Hodžić, Ž. (2019). Political Apathy, Sophisticated Politics or Pluralization of Students' Political Engagement?. *Odgovorno-obrazovne teme*, 2 (3-4), 25-51.
- Neal, A. G., i Groat, H. T. (1974). Social class correlates of stability and change in levels of alienation: A longitudinal study. *The Sociological Quarterly*, 15(4), 548-558. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1974.tb00914.x>

- Osman, M., Miranda, D., i Jourde, C. (2020). Youth political engagement in adolescence. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 61(1), 1-21. <https://doi.org/10.1037/cap0000176>
- Pavlović, Z. (2010). Prihvatanje demokratije i demokratske orijentacije u Srbiji u kontekstu društvenih promena. *Psihološka istraživanja*, 13(1), 35-58.
- Pavlović, Z. (2012). Pohađanje nastave građanskog vaspitanja kao činilac političkog znanja, prodemokratskih uverenja i političkog aktivizma mladih. *Psihološka istraživanja*, 15, 169-184.
- Reichert, F. (2018). How important are political interest and internal political efficacy in the prediction of political participation? Longitudinal evidence from Germany. *Revista de Psicología Social*, 33(3), 459-503. <https://doi.org/10.1080/02134748.2018.1482056>
- Rhemtulla, M., Brosseau-Liard, P. É., i Savalei, V. (2012). When can categorical variables be treated as continuous? A comparison of robust continuous and categorical SEM estimation methods under suboptimal conditions. *Psychological methods*, 17(3), 354-374. <https://doi.org/10.1037/a0029315>
- Russo, S., i Stattin, H. (2017). Stability and change in youths' political interest. *Social indicators research*, 132(2), 643-658. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1302-9>
- Sairambay, Y. (2020). Reconceptualising political participation. *Human Affairs*, 30(1), 120-127. <https://doi.org/10.1515/humaff-2020-0011>
- Soler-i-Martí, R. (2015). Youth political involvement update: measuring the role of cause-oriented political interest in young people's activism. *Journal of Youth Studies*, 18(3), 396-416. <https://doi.org/10.1080/13676261.2014.963538>
- Šerek, J., Machackova, H., i Macek, P. (2017). The chicken or egg question of adolescents' political involvement. *Zeitschrift für Psychologie*. 225(4), 347-356. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000297>
- Šiber, I. (1998). *Osnove političke psihologije*. Politička kultura.
- Turjačanin, V., Dušanić, S., i Lakić, S. (2017). *Složeni socijalni identiteti u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Verba, S., Nie, N. H., i Kim, J. O. (1978). *Participation and political equality: A seven-nation comparison*. New York: Cambridge University Press.
- Verba, S., Burns, N., i Schlozman, K. L. (1997). Knowing and caring about politics: Gender and political engagement. *The journal of politics*, 59(4), 1051-1072. <https://doi.org/10.2307/2998592>

Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. Wiley.

Weiss, J. (2020). What is youth political participation? Literature review on youth political participation and political attitudes. *Frontiers in Political Science*, 2(1), 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpos.2020.00001>

PRILOZI

Prilog 1

Skala spremnosti na političku participaciju oko društvenoga pitanja zaposlenosti mladih

Postoje brojna društvena pitanja oko kojih se ljudi mogu politički angažirati. Jedno od njih je i pitanje **zaposlenosti mladih**, koje u ovom slučaju obuhvaća problem nezaposlenosti, ali i izazove s kojima se susreću zaposleni mladi (npr. neizvjesnost radnih mjesta, potplaćenost, kršenje radničkih prava, narušeni radni uvjeti, diskriminacija na radnom mjestu i sl.).

Koliko je pitanje zaposlenosti mladih Vama osobno važno?	1 (potpuno mi je nevažno)	2 (donekle mi je nevažno)	3 (niti mi je nevažno, niti mi je važno)	4 (donekle mi je važno)	5 (potpuno mi je važno)
--	------------------------------	------------------------------	---	----------------------------	----------------------------

Građani mogu na različite načine pokušati utjecati na probleme vezane uz **zaposlenost mladih**. Molim Vas da procijenite u kojoj biste mjeri Vi bili spremni **poduzeti svaku od dolje navedenih akcija, kako bi se riješili izazovi zaposlenosti mladih**.

Ponuđeni odgovori imaju sljedeće značenje:

- 1 – Sigurno to ne bih napravio/la
- 2 – Vjerojatno to ne bih napravio/la
- 3 – Vjerojatno bih to napravio/la
- 4 – Sigurno bih to napravio/la

1. Kontaktirao/la bih nekog od predstavnika nacionalne ili lokalne vlasti.	1	2	3	4
2. Uključio/la bih se u rad neke od političkih stranaka.	1	2	3	4
3. Uključio/la bih se u javnu raspravu putem <i>e-savjetovanja</i> .	1	2	3	4
4. Uključio/la bih se u rad neke od aktivističkih organizacija ili udruga.	1	2	3	4
5. Sudjelovao/la bih u volonterskim aktivnostima organizacija civilnog društva.	1	2	3	4
6. Kontaktirao/la bih Međunarodnu organizaciju rada.	1	2	3	4
7. Pokrenuo/la bih građansku inicijativu.	1	2	3	4
8. Sudjelovao/la bih u građanskoj inicijativi.	1	2	3	4
9. Potpisao/la bih peticiju.	1	2	3	4
10. Prikupljao/la bih potpise za peticiju.	1	2	3	4
11. Sudjelovao/la bih u mirnom prosvjedu.	1	2	3	4
12. Sudjelovao/la bih u nasilnom prosvjedu.	1	2	3	4
13. Napisao/la bih prosvjedno pismo uredništvu medija.	1	2	3	4
14. Pokrenuo/la bih web stranicu ili grupu na nekoj od društvenih mreža.	1	2	3	4
15. Objavljivao/la bih relevantan sadržaj na osobnom profilu na nekoj od društvenih mreža.	1	2	3	4
16. Bojkotirao/la bih određene proizvode ili usluge.	1	2	3	4

Prilog 2

Skala spremnosti na političku participaciju oko društvenoga pitanja zagađenja okoliša

Još jedno društveno pitanje oko kojega se hrvatski građani mogu politički angažirati jest pitanje **zagađenja okoliša**. Brojni su pokazatelji posljedica zagađenja – smanjena kvaliteta zraka, podizanje razine mora, promjenjivi i ekstremni vremenski uvjeti. Poznato je i da su takve posljedice velikim dijelom rezultat ljudskog djelovanja.

Koliko je pitanje zagađenja okoliša Vama osobno važno?	1 (potpuno mi je nevažno)	2 (donekle mi je nevažno)	3 (niti mi je nevažno, niti mi je važno)	4 (donekle mi je važno)	5 (potpuno mi je važno)
---	------------------------------------	------------------------------------	---	----------------------------------	----------------------------------

Građani mogu na različite načine pokušati utjecati na probleme vezane uz **zagađenje okoliša**. Molim Vas da procijenite u kojoj biste mjeri Vi bili spremni **poduzeti svaku od dolje navedenih akcija, kako bi se riješili problemi vezani uz zagađenje okoliša**.

- 1 – Sigurno to ne bih napravio/la
- 2 – Vjerojatno to ne bih napravio/la
- 3 – Vjerojatno bih to napravio/la
- 4 – Sigurno bih to napravio/la

1. Kontaktirao/la bih nekog od predstavnika nacionalne ili lokalne vlasti.	1	2	3	4
2. Uključio/la bih se u rad neke od političkih stranaka.	1	2	3	4
3. Uključio/la bih se u javnu raspravu putem <i>e-savjetovanja</i> .	1	2	3	4
4. Uključio/la bih se u rad neke od aktivističkih organizacija ili udruga.	1	2	3	4
5. Sudjelovao/la bih u volonterskim aktivnostima organizacija civilnog društva.	1	2	3	4
6. Kontaktirao/la bih međunarodnu organizaciju (npr. <i>Greenpeace</i>)	1	2	3	4
7. Pokrenuo/la bih građansku inicijativu.	1	2	3	4
8. Sudjelovao/la bih u građanskoj inicijativi.	1	2	3	4
9. Potpisao/la bih peticiju.	1	2	3	4
10. Prikupljao/la bih potpise za peticiju.	1	2	3	4
11. Sudjelovao/la bih u mirnom prosvjedu.	1	2	3	4
12. Sudjelovao/la bih u nasilnom prosvjedu.	1	2	3	4
13. Napisao/la bih protestno pismo uredništvu medija.	1	2	3	4
14. Pokrenuo/la bih web stranicu ili grupu na nekoj od društvenih mreža.	1	2	3	4
15. Objavljivao/la bih relevantan sadržaj na osobnom profilu na nekoj od društvenih mreža.	1	2	3	4
16. Bojkotirao/la bih određene proizvode ili usluge.	1	2	3	4

Prilog 3

Faktorska zasićenja čestica Skale opće političke participacije na temelju provedenih eksploratornih faktorskih analiza s očekivanim dvofaktorskim rješenjem

Čestice skale	ZM		ZO	
	1	2	1	2
Kontaktirao/la bih nekog od predstavnika nacionalne ili lokalne vlasti.	.726		.662	
Uključio/la bih se u rad neke od političkih stranaka.	.439		.516	
Uključio/la bih se u javnu raspravu putem <i>e-savjetovanja</i> .	.564		.509	.306
Uključio/la bih se u rad neke od aktivističkih organizacija ili udruga.	.581		.538	.380
Sudjelovao/la bih u volonterskim aktivnostima organizacija civilnog društva.	.551		.399	.478
Kontaktirao/la bih Međunarodnu organizaciju rada.*	.847		.787	
Pokrenuo/la bih građansku inicijativu.	.765		.913	
Sudjelovao/la bih u građanskoj inicijativi.	.528	.380	.348	.546
Potpisao/la bih peticiju.		.584		.752
Prikupljao/la bih potpise za peticiju.	.510		.438	.367
Sudjelovao/la bih u mirnom prosvjedu.		.620		.627
Sudjelovao/la bih u nasilnom prosvjedu.				
Napisao/la bih prosvjedno pismo uredništvu medija.	.652		.758	
Pokrenuo/la bih web stranicu ili grupu na nekoj od društvenih mreža.	.642		.870	
Objavljivao/la bih relevantan sadržaj na osobnom profilu na nekoj od društvenih mreža.	.362	.365	.368	.316
Bojkotirao/la bih određene proizvode ili usluge.		.566		.547

Legenda: ZM – društveni problem zaposlenosti mladih; ZO – društveni problem zagađenja okoliša

* - u slučaju društvenoga pitanja zagađenja okoliša, ova čestica glasila je „Kontaktirao/la bih međunarodnu organizaciju (npr. Greenpeace).“

Prilog 4

Faktorska zasićenja čestica Skale opće političke participacije na temelju provedene konfirmatorne faktorske analize

Čestice skale	ZM	ZO
Kontaktirao/la bih nekog od predstavnika nacionalne ili lokalne vlasti.	.727	.643
Uključio/la bih se u rad neke od političkih stranaka.	.460	.365
Uključio/la bih se u javnu raspravu putem <i>e-savjetovanja</i> .	.747	.656
Uključio/la bih se u rad neke od aktivističkih organizacija ili udruga.	.827	.747
Sudjelovao/la bih u volonterskim aktivnostima organizacija civilnog društva.	.767	.649
Kontaktirao/la bih Međunarodnu organizaciju rada.*	.770	.639
Pokrenuo/la bih građansku inicijativu.	.743	.727
Sudjelovao/la bih u građanskoj inicijativi.	.766	.776
Potpisao/la bih peticiju.	.484	.455
Prikupljao/la bih potpise za peticiju.	.720	.694
Sudjelovao/la bih u mirnom prosvjedu.	.641	.624
Napisao/la bih prosvjedno pismo uredništvu medija.	.716	.709
Pokrenuo/la bih web stranicu ili grupu na nekoj od društvenih mreža.	.671	.630
Objavljivao/la bih relevantan sadržaj na osobnom profilu na nekoj od društvenih mreža.	.607	.605
Bojkotirao/la bih određene proizvode ili usluge.	.395	.270

Legenda: ZM – društveni problem zaposlenosti mladih; ZO – društveni problem zagađenja okoliša

* - u slučaju društvenoga pitanja zagađenja okoliša, ova čestica glasila je „Kontaktirao/la bih međunarodnu organizaciju (npr. Greenpeace).“

Prilog 5

Korelacijska matrica (Pearsonov r) varijabli korištenih u istraživanju spremnosti mladih na opću političku participaciju

Varijable	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Dob	-														
2. Spol	.148**	-													
3. SES	-.033	.020	-												
4. Obrazovanje	.627**	-.018	.026	-											
5. Obrazovanja majke	.024	.065	.310**	.032	-										
6. Obrazovanja oca	.025	.173**	.277**	.006	.474**	-									
7. Prijašnja participacija	.062	-.058	.139**	.042	.045	.032	-								
8. Osobna važnost ZM	.024	-.039	.026	.077	-.095	-.123*	.152**	-							
9. Osobna važnost ZO	.007	-.085	-.018	-.023	-.013	-.055	.006	.359*	-						
10. Politički interes	.041	.123*	.120*	-.023	.031	.099	.189**	.127*	.164**	-					
11. Politička samoeфикаsnost	.069	.227**	.147**	.011	.012	.046	.123*	.115*	.066	.719**	-				
12. Politička bespomoćnost	-.033	.022	-.082	-.013	-.026	-.024	.117*	.118*	.010	.283**	.183**	-			
13. Povjerenje u političke institucije	-.091	-.159**	.048	-.052	-.024	.061	.187**	.133*	.053	.092	.048	.259**	-		
14. Stav o demokraciji	.064	-.086	.077	.103*	.146**	.142*	.122*	.083	.033	.126*	-.014	.166**	.254*	-	
15. SnOPP - ZM	-.059	-.242**	-.012	-.048	-.071	.153*	.159**	.280*	.181**	.405**	.243**	.303**	.125*	.013	-
16. SnOPP - ZO	-.084	-.231**	-.002	-.081	-.034	-.117*	.092	.198*	.383**	.313**	.173**	.233**	.092	-.003	.762*

Legenda: ** $p < .01$; * $p < .05$

SES – socioekonomski status; ZM – društveni problem zaposlenosti mladih; ZO – društveni problem zagađenja okoliša; SnOPP – spremnost na opću političku participaciju